

1.02 Pregledni znanstveni članek

UDK 725.1(497.5Reka)

Prejeto: 12. 1. 2010

Marjana Mirković

dipl. univ. novinarka, Bosiljke Rakić 9, HR-51000 Rijeka

e-pošta: marjana.mirkovic@ri.t-com.hr

Slovenski dom KPD Bazovica – Vila Milana Gorupa, Podpinjol 43, Reka

IZVLEČEK

Prispevek povzema osnovne podatke o uporabnikih oz. pravnih osebah, registriranih na naslovu Podpinjol 43 na Reki, v katerem že šest desetletij domuje Slovenski dom kulturno prosvetno društvo Bazovica. Poslopje je bilo prvotno last rodbine Josipa Gorupa oz. njegovega sina Milana, po drugi svetovni vojni pa je bilo nacionalizirano. Sprva je bilo v stavbi več kulturnih in družbenopolitičnih organizacij, leta 1950 pa je poslopje s knjižnico vred prevzelo društvo Slovenski dom KPD Bazovica. Danes je nekdanja vila Milana Gorupa sedež tudi preostalih slovenskih organizacij na Reki.

KLJUČNE BESEDE

Milan Gorup, Amalija Gorup, Reka, Podpinjol, Dom kulture, Giuseppe Carabino, Slovenski dom, Bazovica, slovenska šola, Zora Ausec

ABSTRACT

SLOVENIAN HOME KPD ASSOCIATION BAZOVICA – MILAN GORUP'S VILLA, PODPINJOL 43, RIJEKA

The paper summarises the basic data on the users, i.e. legal entities registered at Podpinjol 43 in Rijeka, which has housed the Slovenian Home – Cultural Historical Association Bazovica for six decades. Initially, the villa was owned by the families of Josip Gorup and his son Milan, and then nationalised after World War II. After having housed several cultural and socio-political organisations, the entire building, including its library, eventually came into the hands of the Slovenian Home – Cultural Historical Association Bazovica in 1950. Today, the former villa of Milan Gorup also serves as the seat of other Slovenian organisations in Rijeka.

KEY WORDS

Milan Gorup, Amalija Gorup, Rijeka, Podpinjol, Home of Culture, Giuseppe Carabino, Slovenian Home, Bazovica, Slovenian school, Zora Ausec

Vila Milana Gorupa

Poslopje na naslovu Podpinjol 43 na Reki, na samem robu parka Mlaka, je za slovensko skupnost ob Kvarnerju gotovo najpomembnejši del obsežne reške gradbene dediščine Josipa Gorupa. V njem namreč že šest desetletij domuje Slovenski dom kulturno prosvetno društvo (KPD) Bazovica, ki je ta sedež dobilo tri leta po svoji ustanovitvi (1947). Na tem naslovu so danes registrirane tri slovenske organizacije, poleg društva še Svet slovenske narodne manjšine Mesta Reka in Svet slovenske narodne manjšine Primorsko-goranske županije.¹

Vila v velikim in ograjenim, lepo urejenim vrtom, danes v samem središču mesta, je bila zgrajena leta 1883,² njen lastnik pa je leta 1894 postal drugorojeni sin Josipa Gorupa in njegov ljubljenec, Milan (1870–1914). To manjšo neorenesančno vilo v neposredni bližini družinske vile je oče Milan daroval po poroki s sestrično Amalijo Gorup (1871–1948), s katero sta imela v zakonu tri otroke, Eleonoro (1895–1936), Josipa (1898–1926) in Ksenijo (1905–1944).³

Milan, najbolj nadarjen med Gorupovimi otroki, se je uveljavil kot trgovec in tovarnar, kot vodilni predstavnik raznih družb in bank je bil zelo cenjen v reških elitnih krogih, znan pa je bil tudi kot lovec, športnik⁴ in fotografski amater, član tovrstne sekcije Prirodoslovnega društva in njenega vodstva.⁵ Med drugim ga npr. knjižni vodič po Reki za leto 1899 tako omenja kot tajnika (*segretario*) Prirodoslovnega društva,⁶ kot enega izmed izvršnih direktorjev (*direttori-effettivi*) Lovskega društva⁷ in lastnika tovarne umetnega ledu na Sušaku.⁸ Posebej je zanimivo, da mu omenjena publikacija namenja več pozornosti kot njegovemu očetu Josipu Gorupu. Milan se je med drugim menda ukvarjal tudi z opazovanjem nebesnih teles, zato je preureditev njegove družinske vile obsegala tudi postavitev kupole, podobne zvez

darni, ki se dviga nad okroglimi stopnicami, speljanimi iz podstrešnega stanovanja do vrha.⁹ Danes se ta prostor preureja za shrambo društvenega arhiva.

Ni znano, do kdaj je družina Milana Gorupa živela v družinski vili. Amalija Gorup je po moževi smrti živela večinoma v Ljubljani, in če sklepamo po njenih pismih Evgeniji Hribar, je vilo dala v najem. Leta 1926 piše, da "je bila naša vila ... veliko bolj zanemarjena, kakor sem pričakovala ... vsekakor moram dati vse preko popravljati in upam, da se bo hotela Nora s časom sem preseliti, da ne delam za tuje ljudi".¹⁰ Amalija Gorup v pismih omenja neko gospo Thianich, ki je tam živela s svojim bolnim možem do njegove smrti. Leto dni pozneje piše o prodaji vile, ki je ne želi prodati pod ceno: "... za malo pa jo ne dam".¹¹ Amalija Gorup je v adresarju mesta Ljub-

Vila Milana Gorupa z zvezdoslovno kupolo ("Arhitekture historicizma u Rijeci", Muzej moderne i savremene umjetnosti, Rijeka, 2001, str. 613).

¹ Več o poslopiju in značilnostih gradnje glej v prispevku Daine Glavočić, o življenju potomcev Josipa Gorupa pa v članku Vesne Bučić in Angelike Hribar, objavljenih v tej številki.

² Ivančević, Individualna stambena izgradnja, str. 166.

³ Bučić, Josp Gorup pl. Slavinjski, str. 84; gl. tudi članek Angelike Hribar v tej številki Kronike.

⁴ Prav tam.

⁵ Milan Gorup in Alessandro Riegler sta bila 7. decembra 1896 imenovana včasno predsedstvo novooblikovane sekcije fotoamaterjev. Med drugim je omenjeno Gorupovo predavanje v Prirodoslovnem društvu dne 16. decembra 1896 z naslovom Bistvo in pomen fotografije, pa tudi dodelitev diplome prve stopnje, ki jo je prejel na II. razstavi amaterske fotografije na Reki 23. aprila 1899 (Smokvina, *Riječka fotografska kronologija*, str. 207 in 212).

⁶ Milan Gorup je opravljal funkcijo tajnika Prirodoslovnega društva, ki je imelo 1899 sedež na ulici G. Ciotta 1 (današnja Ul. E. Barčića) (*Guida di Fiume*, str. 88).

⁷ Prav tam, str. 91.

⁸ Prav tam, str. 137.

⁹ Glavočić, Gradbena dejavnost, str. 12. Kupola ima danes bakreno streho, v notranjosti pa je pogled nanjo zaprt, ker je strop znižan s položenim ladijskim podom.

¹⁰ Bučić, Hribar, rokopis, za katerega se ob tej priložnosti avtoricama najlepše zahvaljujem.

¹¹ Prav tam.

ljana z okolico leta 1928 skupaj s hčerko Noro navedena med prebivalci Ljubljane na naslovu Gradišče 7. Od leta 1939 je živela pri hčerki Kseniji Hribar na gradu Strmol, po likvidaciji nje in soproga Rada Hribarja leta 1944 se je po koncu vojne 1945. preselila v Ljubljano, kjer je 2. novembra 1948 umrla. Pokopana je na ljubljanskih Žalah.¹²

Do prodaje vile ni prišlo in v dokumentih je Amalija skupaj s hčerko Ksenijo ostala vpisana kot lastnica do razlastitve po drugi svetovni vojni.¹³ Imena stanovalcev in uporabnikov vile, ki je bila po nekaterih podatkih¹⁴ še po koncu vojne lepo urejena in v zasebni lasti, niso znana. Po letu 1945 so prostore v njej zasedle družbenopolitične organizacije in tam ostale do izselitve leta 1950¹⁵ oz. ko je vilo prevzela KPD Bazovica.

Kulturni dom Giuseppe Carabino

V času po letu 1945 je na Reki sledil tudi živahen razmah dejavnosti, namenjene dvigu splošne kulturne ravni prebivalstva, izobraževalnih tečajev, raznovrstne ljubiteljske kulturno-umetniške in prosvetne dejavnosti. Že leta 1946 je v mestu delovalo deset kulturnih domov, odpirale so se nove knjižnice in čitalnice, nastajale so dramske in glasbene skupine ter pevski zbori.¹⁶ Dve leti pozneje je sledila tudi ustanovitev krovne organizacije, Zveze KUD Mesta Reka, in pri združevanju društev so bili zelo aktivni tudi številni rojaki.¹⁷ Zveza je postala koordinator in pobudnik nadaljnjega razvoja kulturno-prosvetnega in kulturno-umetniškega življenja.¹⁸ Leto pozneje (1949) je bila ustanovljena tudi zveza za celotno reško območje,¹⁹ članice pa so dejavnost predstavile na letnem območnem festivalu.

Pomembno vlogo pri organizaciji kulturno-umetniške in prosvetne dejavnosti so imeli kulturni domovi.²⁰ Takšno vlogo je sredi leta 1949 dobila

tudi vila na (takratnem) naslovu Podpinjol 39²¹ (*Salita del Pino*), ki je postala Kulturni dom Giuseppe Carabino I. rajona.²² Kot piše v napovedi, je bila razlog "na območju I. rajona na predelu v bližini Mestnega parka izražena potreba po kulturnem domu kot centru tamkajšnjega kulturno-prosvetnega in kulturno-umetniškega življenja. Prostori kulturnega doma v poslopju Ljudske fronte temu niso ustrezali. Zato je bila preurejena in adaptirana obstoječa vila v ulici Salita del Pino. Dela so bila končana na začetku leta in kupljen je bil najnujnejši inventar. Dom je dobil ime po padlem borcu Giuseppeju Carabinu. Odprt bo na slovesnosti, ki bo v četrtek, 28. aprila ob 19.30 potekala v počastitev 30. obletnice ustanovitve KPJ. V programu bodo sodelovali pevski zbor Bazovica, RKUD Fratellanza in tamkajšnja gledališka družina."²³

Slovenski dom na Reki – novi vhod na vzhodni strani (foto: Marjana Mirković).

¹² Prav tam.

¹³ Dopis društva Slovenski dom podružnica Bazovica z dne 18. aprila 1955 Oddelku za komunalne zadeve pri Narodnem odboru Mesta Reka (Arhiv Vinka Žiberta).

¹⁴ Osebno pričevanje Ani Ivančič Cigui (1932), Trst, 2009.

¹⁵ Dopis osnovnih organizacij na Štrangi pri I. Rajonu Mlaka z dne 5. maja 1953 na naslov Sveta za kulturo in prosveto pri Ljudskem odboru Mesta (Arhiv Vinka Žiberta).

¹⁶ Brgič, *Rijeka*, str. 601.

¹⁷ Nedjeljko Mihelčič, poznejši predsednik s četrstoletnim "stažem" v tej organizaciji, pri njeni ustanovitvi poudarja predvsem aktivno vlogo utemeljiteljice in predsednice društva Slovenski dom KPD Bazovica Zore Ausec (Osebno pričevanje Nedjeljko Mihelčič, Reka, 2009).

¹⁸ Zveza je poleg petih društev s 785 člani štela še šestnajst dramskih skupin z 263 člani, petnajst pevskih zborov ter osem glasbenih in tri folklorne skupine, na Reki pa so delovale tudi štiri ljudske univerze (Brgič, *Rijeka*, str. 602).

¹⁹ V celotno reško območje (*Oblast*) so bili vključeni še Istra, Hrvaško Primorje in otoki Lošinj, Cres, Krk, Rab in Pag ter Gorski kotar (Brgič, *Rijeka*, str. 602).

²⁰ Na Reki je bilo leta 1949 dvanajst kulturnih domov, poleg pionirskega in mladinskega doma so delovali še: osem delavskih kulturnih domov, štiri ljudske univerze, triindvajset

čitalnic, osemtrideset knjižnic, Zveza kulturno-prosvetnih društev s trinajstimi društvi in več tisoč člani, osemindvajset dramskih skupin, triindvajset pevskih zborov, po devet glasbenih in folklornih skupin, likovni, baletni in drugi tečaji in odprti je bilo osem kinodvoran (Brgič, *Rijeka*, str. 602).

²¹ Hišna številka se različno navaja, 29, 30 in 39, danes je to Podpinjol 43.

²² Reka je bila razdeljena na tri rajone, center je sodil v I.

²³ *Riječki list*, 27. april 1949, str. 3, Otvorenje rajonskog doma kulture I. rajona "Giuseppe Carabino".

Slovenski dom – južni in vzhodni del (foto: Marjana Mirković).

Naslednji zapis o društvu je bil v *Rijeckem listu* objavljen 18. maja v prispevku z naslovom *Aktivnost Doma kulture Prvog rajona Rijeke*, ocenjuje pa proslave v kulturnih domovih na območju I. rajona, organiziranih v počastitev 30. obletnice KP Jugoslavije in Prvega maja. Ob koncu posebno pozornost namenja "nedavno odprtemu, novemu kulturnemu domu Giuseppe Carabino, ki je nameščen v primernih prostorih, na razpolago pa ima tudi knjižnico in čitalnico. Knjižnica ima 542 knjig v italijanščini in hrvaščini, čitalnica pa je naročena na štirinajst različnih časopisov in revij, ima pa tudi dva šaha". Sledi navedba o slovesnem odprtju prostorov in umetniškem delu programa – v njem je med drugimi nastopilo tudi *pevsko društvo Bazovica* – ter dobrem obisku, saj se je proslave udeležilo "več kot 250 obiskovalcev. Z novim kulturnim domom je ta del Reke pridobil novo kulturno ustanovo, ki ji bo potrebno pomagati po vseh močeh, da bi dejavnost že na začetku zaživela v polnem razmahu, kajti odbor je svojo pripravljenost pokazal že pri ustanovitvi",²⁴ toda nadaljnje objave v *Rijeckem listu* tega ne potrjujejo. Dejavnost je bila usmerjena v občasne prireditve in predavanja: za 26. julij 1949 je bila tako v počastitev osemletnice vstaje na Hrvaškem²⁵ napovedana "proslava, ki jo v kulturnem domu Carabino za krajevne organizacije pripravlja Slovenski klub Bazovica".²⁶ Večino dejavnosti je organizirala Ljudska univerza I. rajona, ki je v tisku napovedala več predavanj: za 6. oktober z

naslovom *Kako je nastalo življenje (v italijanščini)*, predavatelj Vincenzo Buonasissi,²⁷ teden dni pozneje je bila tema *Giordano Bruno (v italijanščini)*, predavatelj Adriano Del Pont,²⁸ 27. oktobra pa *Ekonomski odnosi med socialističnimi državami (v italijanščini)*, predavatelj Feruccio Glavina.²⁹

V prvem polletju leta 1950 sta bili v rubriki o dogodkih na Reki *Kroz Rijeku* dve objavi kulturnega doma I. rajona Giuseppe Carabino, o sestanku upravnega odbora Centralnega kulturnega doma I. rajona (ulica Salita del Pino 30) z delegati kulturno-umetniških društev in kulturnih domov tega območja dne 19. aprila, namenjenem prvomajski proslavi,³⁰ in poziv na seminar 25. maja, namenjen aktivom agitatorjev v osnovnih organizacijah Ljudske fronte na območju I. rajona, tokrat na naslovu Salita del Pino 39.³¹ Po nekaterih pričevanjih pa je poleg tega v domu potekala tudi živahna in raznovrstna ljubiteljska kulturna dejavnost, organizirani so bili tudi plesni večeri z živo glasbo in italijanskimi popevkami.³²

Prav večeri z glasbo ob koncu tedna so pozneje postali ena najbolj prepoznavnih in najbolj priljubljenih dejavnosti Slovenskega doma, še danes živo v spominu marsikaterega izmed starejših reških Slo-

²⁴ *Riječki list*, 18. maj 1949, str. 3, Aktivnost Doma kulture Prvog rajona Rijeke.

²⁵ Dan vstaje se je praznoval 27. julija.

²⁶ Proslava pa je potekala tudi v *Domu kulture Slovenskega kluba* v Ulici Goldoni 3. *Riječki list*, 26. julij 1949, str. 2, Priredbe Narodnog fronta I. rajona.

²⁷ *Riječki list*, 6. oktober 1949, str. 4, Narodno sveučilište I. rajona.

²⁸ *Riječki list*, 13. oktober 1949, str. 4, Narodno sveučilište I. rajona.

²⁹ *Riječki list*, 26. oktober 1949, str. 2, Narodna sveučilišta I. i II. rajona.

³⁰ *Riječki list*, 19. april 1950, str. 4, Sastanak upravnog odbora Centralnog doma kulture I. rajona.

³¹ *Riječki list*, 25. maj 1950, str. 4, Vijesti Narodnog fronta.

³² Osebno pričevanje Ani Ivancič Cigui, 2009.

vence in članov društva KPD Bazovica. Kulturni dom Giuseppe Carabino I. rajona je septembra leta 1950 postal Slovenski dom KPD Bazovica.

Slovinci na Reki odprli svoj dom in prvo šolo³³

"Kulturno-prosvetno društvo "Bazovica", ki združuje Slovence na Reki in med njimi že več let uspešno razvija plodno kulturno dejavnost, je 23. t. m. v ulici del Pino št. 30 odprlo svoje nove društvene prostore "Slovenski dom". Slovesnosti so se poleg številnih članov društva udeležili tudi pomočnik ministra za novoosvojen krajce tovariš Jože Primožič – Miklavž, predstavniki Območne in Mestne zveze kulturno-prosvetnih društev, prosvetnih komisij Območnega in Mestnega ljudskega odbora, množičnih organizacij in drugi. Mešani pevski zbor KPD "Bazovica" je zapel himno "Hej Slovani", "Pozdrav" od Prelovca, zatim pa je predsednik društva tovarišica Zora Ausec podala krajšo zgodovino društva "Bazovica", ki se imenuje po vasi v bližini Trsta, v kateri so fašistični zlikovci 10. novembra 1930 ustrelili štiri slovenske domoljube: Bidovca, Marušiča, Valenčiča in Miloša. Ob koncu svojega nagovora je tovarišica Ausec poudarila skrb ljudske oblasti, ki je omogočila in gmočno podprla odpiranje tega središča kulturnega življenja Slovencev na Reki." S temi besedami je osrednji dogodek slovenskega društva po ustanovitvi pospremil reški dnevnik, v nadaljevanju citiral predsednico KPD Bazovica Zoro Ausec, ki je povabila k širokemu sodelovanju,³⁴ podrobno opisal tudi program slovesnosti³⁵ ter pozornost namenil tudi začetku prve slovenske šole na Reki.³⁶ Prispevek opozarja tudi na velik "pomen, ki ga ima za Slovence na Reki odpiranje te šole, ki ima že danes – glede na veliko število učencev slovenske narodnosti v tem mestu – možnosti, da se razvije v osemletko oziroma v srednjo šolo".³⁷ Žal se to ni zgodilo, kljub deklarirani podpori oblasti, ki "bo tudi

v prihodnje podpirala in pomagala plemenitim prizadevanjem KPD "Bazovica" in slovenskih staršev, da svojim otrokom zagotovijo in olajšajo pravilno vzgojo in razvoj".³⁸ Zora Ausec je imela v svojem prizadevanju za slovensko šolo veliko podporo pri slovenskih oblasteh, kar je na omenjeni slovesnosti potrdila tudi udeležba odposlanca Ministrstva za prosveto in kulturo Vlade LR Slovenije Draga Mehore, ki je v svojem nagovoru ob tej priložnosti "omenil skrb in pomoč, ki so jo prosvetni organi oblasti pri odpiranju te šole nudili Slovincem na Reki".³⁹ V imenu Ministrstva za prosveto je tudi "obljubil pomoč pri zagotavljanju učbenikov v slovenščini"⁴⁰ in, zanimivo, poudaril, da "odpiranje prve slovenske šole znova dokazuje, da se v naši socialistični državi v praksi uresničujejo načela enakopravnosti vseh narodov in nacionalnih manjšin ter da imajo vsi državljani naše svobodne skupnosti zagotovljene pogoje za njihov vsestranski razvoj in napredek".⁴¹ Spregovorila je tudi Zora Ausec in se kot upraviteljica prve slovenske šole na Reki⁴² med drugim oblastem zahvalila za pomoč.

Slovenski dom KPD Bazovica

Slovenski dom KPD Bazovica, takrat še podružnica zagrebskega Slovenskega doma,⁴³ je poslopje na naslovu Podpinjol 39 prevzelo na podlagi sklepa Izvršnega odbora Rajonskega ljudskega odbora I. rajona z dne 14. julija 1950.⁴⁴ Ker so pred tem potekale volitve za ta telesa, je mogoče predvidevati, da je bilo novo rajonsko vodstvo posebno naklonjeno slovenskemu društvu, zlasti še, ker so osrednje družbeno-politične organizacije, ki so do takrat tam imele svoj sedež, v naslednjih letih večkrat zama-

³⁸ Prav tam.

³⁹ Prav tam.

⁴⁰ Prav tam. Omeniti velja pričevanje Božidare Božič Hero (1931), doma iz Maribora in sestre lani preminulega slovenskega književnika Petra Božiča, ki je poleg Zore Ausec edina poučevala v slovenski šoli. Spominja se, da so tudi na ta pouk na Reki v nadzor prihajali prosvetni inšpektorji iz Slovenije ter da je ob nekem obisku izrazila kritičen odnos do učbenika matematike, katerega avtor pa je bil ravno navzoči inšpektor. Posledic ni bilo.

⁴¹ *Riječki list*, 26. september 1950, str. 2, Slovinci u Rijeci otvorili svoj dom i prvu školu.

⁴² Prav tam.

⁴³ Naziv društva se omenja različno, na nekaterih dokumentih je odtisnjen žig *Slovenski dom (Reka) podružnica Bazovica*, na drugih pa se uporablja naziv Slovenski dom KPD Bazovica.

⁴⁴ Dopis št. 53/50 nima datuma, sklicuje pa se na sklep IO NO I. Rajona z dne 14. julija 1950 št. 8288/50, po katerem se takoj pristopi k A) 1. ugotovitvi in pregledu domskega inventarja; 2. ustanovitvi Komisije za prevzem v sestavi a) Host Adalbert, upravitelj šole Podmurvice in tajnik dosedanjega Doma kulture, b) Filipčič Franjica, v imenu Bazovice, c) Grbac Jasa, v imenu Komisije za prosveto I. Rajona; B) da se v tem času izseli družina hišnice Doma kulture, tovarišice Brmalj, in vseli hišnica Bazovice tovarišica Filipčič Franjica, C) da takoj zatem sledi vselitev Bazovice kot začasnega uporabnika, takoj ko preneha z delom zgoraj omenjeni Dom kulture (Arhiv Vinka Žibertar).

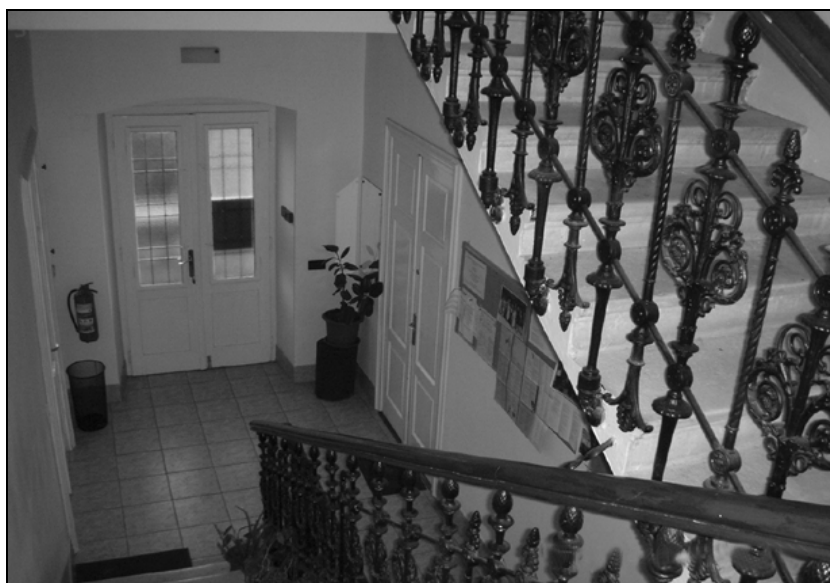
³³ *Riječki list*, 26. september 1950, str. 2, Slovinci u Rijeci otvorili svoj dom i prvu školu.

³⁴ *Vrata tega doma so od danes naprej odprta vsakomur, ki se želi vključiti v naše okolje in iskreno pomagati našemu delu pri razvoju in širitvi prosvete in narodne kulture med Slovinci na Reki* (prav tam).

³⁵ V krajšem umetniškem programu ob tej priložnosti so sodelovali sopranistka Božičeva, ki je ob klavirski spremljavi zapela več narodnih pesmi, Istok Ausec in Ciril Rejec z recitacijama pesmi "Naš narodni dom" Simona Gregorčiča in "Slovenska pesem" Karla Destovnika - Kajuba. Ob koncu je mešani pevski zbor pod vodstvom zborovodje Jurdane zapel še "Pesem svobodi" (Grbec), "Nazaj v planinski raj" (Sattner) in "Mi smo ubežniki" (Venturini). Člani društva in gostje so zatem več ur preživeli v prijetnem tovariškem razpoloženju, ki je vladalo v vseh prostorih novo odprtega Slovenskega doma "Bazovica" (prav tam).

³⁶ Dan pozneje, 24. t. m. ob 10. uri dopoldan je bila v zgradbi šole Matteotti odprta prva slovenska šola na Reki. Na slovesnosti so bili navzoči odposlanec Ministrstva za prosveto in kulturo Vlade LR Slovenije tovariš Dragutin Mehora, predstavnik Komisije za prosveto pri Območnem ljudskem odboru za Reško območje tovariš Milivoje Bačić, predstavnik prosvetnih organov oblasti mesta Reka tovariš Ante Silvestrić, odborniki, člani slovenskega KPD "Bazovica" ter številni pionirji s starši (prav tam).

³⁷ Prav tam.

Stopnišče na podstrešje (foto: Marjana Mirkovič).

zahtevale vrnitev prostorov in izselitev Bazovice.⁴⁵ V svojih pritožbah se med drugim sklicujejo na to, da je LO I. Rajona "sklep o dodelitvi prostorov Slovenskemu društvu Bazovica sprejel brez predhodnega posvetovanja z rajonskim odborom L. F. in brez vednosti same organizacije, ki je do takrat posedovala zgradbo".⁴⁶ Nadalje poudarjajo, da "ni znan razlog za odvzem prostorov na naslovu Podpinjol 29, kar je okrnilo delo vseh množičnih organizacij na Štrangi, saj so vse skupaj v zameno dobile neprimerno, majhno in neurejeno sobo, polno vlage".⁴⁷ Sledijo pritožbe na račun slabega dela društva Bazovica, neprimerne vedenja na plesih konec tedna in nedovoljene prodaje vina, izraža se tudi prepričanje, da bi vrnitev "predvsem preprečila vpliv župnikov na naše otroke, ki jih ti privabljajo s primernimi prostori, igrišči in telovadnim orodjem".⁴⁸ Med drugim se navaja še skop odgovor društva Bazovica, češ da namerava "odkupiti zgradbo in tako zaključiti to vprašanje".⁴⁹ Takšno stališče je – poleg dejstva, da društvo zavrača članstvo v SZDL in predlaga nadaljnje delovanje v okviru te organizacije –, za podpisnike skoraj nezaslišano. Zahtevajo celo, da "se društvo Bazovica kot kulturno prosvetno društvo likvidira!"⁵⁰ Glede na moč in vpliv omenjenih organizacij ter njihov večletni pritisk je

kar presenetljivo, da je KPD Bazovica le uspelo obdržati celotno poslopje in tako ohraniti dejavnost številnih skupin. V enem izmed zapisnikov o sestanku s prosvetnim inšpektorjem kot odziv na pritožbo je med drugim rečeno, da vodstvo društva z osuplostjo⁵¹ "zavrača vse navedbe ne le kot tendenciozne, temveč tudi zlonamerne".⁵² Izraža tudi preseñčenje, ker omenjene organizacije sicer uporabljajo njihove "družabne prostore in so vselej, kadar je potrebno, deležne gostoljubnega sprejema". Vodstvo prav tako zagotavlja, da bo tudi "v prihodnje ponudilo dvorano na razpolago za zборе volilcev, množične sestanke in konference".⁵³

Gotovo je bil tudi pritisk izseljenih organizacij razlog, da si je KPD Bazovica od samega začetka prizadevala odkupiti zgradbo, za katero je vodstvo redno zadolževalo posebno osebo kot gospodarja, odgovornega za vzdrževalna dela.⁵⁴ Društvo je že na začetku petdesetih let iz Slovenije prejelo tudi *nedotakljivi milijon*,⁵⁵ znesek, ki naj bi zagotavljal

⁵¹ Predsednik je bil Hrabroslav Soban.

⁵² Zapisnik z dne 8. aprila 1953 (Arhiv Vinka Žiberta).

⁵³ Prav tam.

⁵⁴ Od leta 1968 do 1990 je to dolžnost opravljal Jože Grlica in v tem času so med drugim zamenjali streho, električne instalacije in vodovodno napeljavo, uredili dvorano in parket, popravili pločevinasto strešno kupolo, polepšali notranjost, popravili podporni zid pod teraso in baliniščem ter adaptirali podstrešje – sobo, kuhinjo, WC, kopalnico (zvočni zapis, Jože Grlica (1929), Reka, 22. 8. 2008). Na podstrešju je stanovalo več družin, poleg hišnice v petdesetih letih še tajnica in začasno tudi njuni sorodniki (Marija Ujčič (1923), Reka, 2009).

⁵⁵ V dopisu društva št. 30/59 z dne 15. septembra 1959, poslanem na naslov Ljudskega odbora Občine Zamet s prošnjo za odkup stavbe, je med drugim rečeno, da je KPD Bazovica v ta namen od takratne Vlade LR Slovenije prejelo denarno pomoč (Arhiv Vinka Žiberta).

⁴⁵ Gre za osnovne organizacije Zveze komunistov Jugoslavije (ZKJ), Socialistične zveze delovnih ljudi (SZDL), Zveze borcev (ZB), Antifašistične fronte žensk (AFŽ), Rdečega križa (RK) in Društva prijateljev mladine (DPM) na Štrangi v I. Rajonu Mlaka. Dopis z dne 5. maja 1953 je v imenu osnovne organizacije SZDL Štranga, I. Rajon Mlaka–Rijeka, podpisala načelnica Vlatka Babič (Arhiv Vinka Žiberta).

⁴⁶ Prav tam.

⁴⁷ Prav tam.

⁴⁸ Prav tam.

⁴⁹ Prav tam.

⁵⁰ Prav tam.

Tajništvo (foto: Marjana Mirkovič).

nekakšno garancijo za odkup poslopja,⁵⁶ delo pri vzdrževanju stavbe, ki je bila ob prevzemu v *dotrajalem*⁵⁷ stanju, pa je bilo v prvih desetletjih še večinoma prostovoljno.⁵⁸

Danes je poslopje Slovenskega doma KPD Bazovica, zahvaljujoč finančni pomoči obeh držav, Slovenije in Hrvaške, lepo urejeno in dobro vzdrževano, z negovanim vrtom in baliniščem, dokončno ureditev čakajo le še nekateri prostori na podstrešju, namenjeni arhivskemu gradivu. V pritličju je sodobno opremljena manjša dvorana z odrom, ki sprejme približno 80 ljudi in ima izhod na vrt. Na drugi strani pritličja še vedno deluje tudi bife, ki je bil do leta 1961 v društveni uporabi in zakupu članov KPD Bazovica, zatem pa oddan v najem.⁵⁹ Prvo nadstropje obsega učilnico in tajništvo ter kuhinjo, WC, pevsko in klubsko sobo. Na podstrešju je manjše stanovanje, ki ga ima hišnica.

Na naslovu Podpinjol 43 delujejo danes tri pravne osebe, poleg društva Slovenski dom KPD Bazovica z vrsto dejavnih skupin⁶⁰ še oba manjšinska

sveta, izvoljena na podlagi Ustavnega zakona o pravicah narodnih manjšin iz leta 2002, Svet slovenske narodne manjšine Mesta Reka⁶¹ in Svet slovenske narodne manjšine Primorsko-goranske županije.⁶² Sveta nimata svojih posebnih prostorov.

Slovenski dom na Reki je bil na začetku devetdesetih let 20. stoletja tudi prvi sedež krovne organizacije slovenskih društev, Zveze Slovencev na Hrvaškem (1992–1996),⁶³ ustanovljene 31. januarja 1992 v Zagrebu. Kot ustanovni člani so bili nave-

Kristine Riman. Arhiv o društvu (še) ni dostopen.

⁶¹ Svet na mestni ravni je bil v prvem mandatu izvoljen na volitvah leta 2003 in znova na drugih leta 2007. Je del lokalne samouprave, ima petnajst članov, ki jih kot kandidate na volitvah predlaga društvo, njegova funkcija je svetovalne narave, dejavnost pa podpira Mesto Reka. Svet organizira predavanja, sodeluje pri izdajanju mesečnega biltena v slovenščini Kažipot, zbirke Slovenski prispevek k županijski dediščini in drugih publikacijah ter spodbuja uresničevanje manjšinskih pravic na področju vzgoje in izobraževanja ter stike z ustanovami iz RS. Na Reki deluje devet manjšinskih svetov.

⁶² Svet na županijski ravni je bil prvič izvoljen na ponovljenih volitvah leta 2004 in v sedanjem štiriletnem mandatu na volitvah leta 2007. Je del regionalne samouprave, šteje petindvajset članov, njegova funkcija je svetovalne narave, dejavnost podpira Primorsko-goranska županija. Dejavnost je enaka kot dejavnost sveta na mestni ravni. V PGŽ deluje osem manjšinskih svetov.

⁶³ KPD Bazovica je imela zagotovljene prostore za delovanje in stabilno vodstvo; društvo v Zagrebu je 1992. preživljalo obdobje burnih sprememb in prenove vodstva, društvo v Karlovcu pa se je umaknilo že takoj po registraciji in še danes deluje zunaj krovne organizacije. Prvi predsednik krovne organizacije Slovencev je bil predsednik KPD Bazovica Vinko Žibert (1931–2007), ki je uspešno opravil tudi drugi mandat (1992–1996).

⁵⁶ Na znesek so v društvu posebej pazili, ga prenašali iz leta v leto in hranili za rezervo (Jože Grlica (1929), Reka, 2008).

⁵⁷ Dopis KPD Bazovica LO Občine Zamet s prošnjo za odkup zgradbe z dne 15. marca 1960 (Arhiv Vinka Žiberta).

⁵⁸ Jože Grlica je bil tudi mizar, izdeloval je kulise za oder in gledališko skupino. V veliko pomoč so bili tudi prijatelji iz reške ladjedelnice 3. maj. *Spomini so lepi, saj je delu vedno sledil zaslužen oddih v soboto in nedeljo, s plesom in petjem, in vsem, kar mlademu človeku na neki način paše* (Jože Grlica (1929), Reka, 2008).

⁵⁹ Jože Harej (1922), 2009.

⁶⁰ Več o društvu glej v monografiji Slovenski dom Kulturno prosvetno društvo Bazovica, 2008, avtoric Barbare Riman in

deni Slomškovo prosvetno društvo Slovenski dom iz Zagreba, Kulturno-umetniško društvo Slovenski dom Triglav iz Karlovca in Slovenski dom KPD Bazovica z Reke.⁶⁴ Leta 1996 se je Zveza Slovencev preimenovala v Zvezo slovenskih društev na Hrvaškem, sedež pa prenesla v Zagreb in je tam še danes. Združuje štirinajst od skupno sedemnajstih registriranih slovenskih kulturnih društev na Hrvaškem.⁶⁵

Slovenski oddelek OŠ Matteotti na Reki (1950–1953)

V šolskih letih 1950/51, 1951/1952 in 1952/53 je v nižjih razredih OŠ Matteotti na Reki deloval slovenski oddelek. Pobudo za t. i. slovensko šolo je dala in si zanj na vseh naslovih, celo do maršalata, prizadevala utemeljiteljica KPD Bazovica, Zora Ausec. Pouk se je začel 24. septembra 1950 v OŠ Matteotti,⁶⁶ kjer je danes fakulteta za pomorstvo. Potekal je v kombinirani obliki, po dva razreda skupaj.⁶⁷ Prva dva je vodila Zora Ausec, tretji in četrti razred pa je prevzela takrat komaj 18-letna Božidara Božič.⁶⁸ Po podatkih iz šolskega imenika je v treh šolskih letih pouk obiskovalo skupno 81 učencev, generacija otrok, večinoma rojenih med vojno. Ukinitvev leta 1953 je predvsem Zori Ausec zapustila boleče spomine, a zahvaljujoč njeni prizadevni organizaciji zunajšolskih dejavnosti s takratnimi slovenskimi gledališčniki in glasbeniki na Reki je društvu Slovenski dom KPD Bazovica ostala generacija učencev, od katerih so nekateri ostali aktivni in povezani z društvom vse do danes.

⁶⁴ Zapisnik s sestanka ustanovnega odbora, ki je bil dne 31. januarja 1992 v Zagrebu. Št. 80/3 z dne 5. marca 1992 (Arhiv Vinka Žiberta).

⁶⁵ Mirkovič, Slovenska društva, str. 24.

⁶⁶ Odločba Ljudskega odbora Mesta Reka, kadrovska uprava z dne 9. X. 1950, št. 2451/1950, govori o premostitvi Zore Ausec z reške OŠ Turnić za učiteljico Slovenskega oddelka na OŠ Matteotti II. Podpisan je tajnik Vitas Josip (osebni arhiv Zore Ausec). Druga učiteljica, Božidara Božič, pa je bila z odločbo Ministrstva in ministra za prosveto dr. Iva Babića dne 17. oktobra 1950 razporejena kot učiteljica pripravnica v "slovensko šolo" na Reki (Osebni arhiv Božidare Božič Hero).

⁶⁷ Mirkovič, Slovenci, str. 109.

⁶⁸ Božidara Božič, por. Hero, pozneje profesorica matematike in fizike na reški srednji tehnični šoli, meni, da je bila takšna oblika pouka zgrešena in za Reko kot urbano okolje povsem neprimerna; druga pomanjkljivost je bila premalo ur hrvaškega jezika, ki ga vsi otroci niso obvladali. Edina možnost, da bi se šola obdržala, bi bila uvedba celotne osemletke in zagotovitev nadaljnega šolanja v slovenščini, podobno kot velja za šolanje v italijanskem jeziku (Božidara Božič Hero (1931), 2008).

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

Arhiv OŠ Kozala, Reka.
Imenik OŠ Matteotti 1950/51, 1951/52, 1952/53.
Osebni arhiv Marjane Mirkovič, Reka.
Osebni arhiv Vinka Žiberta, Reka.

ČASOPISNI VIRI

Riječki list, 1949, 1950.

USTNI VIRI

Brenko Brmalj, Roza (1944), Reka, 2009.
Chinchella Ivančić, Ida (1930), Trst, Reka, 2009.
Cigui Ivančić, Ani (1936), Trst, Reka, 2009.
Grlica, Jože (1929), Reka, 2008.
Harej, Jože (1922), Reka, 2009.
Hero Božič, Božidara (1931), Reka, 2009.
Mihelčić, Nedjeljko (1934), Reka, 2009.
Ujčić, Marija (1921), Reka, 2009.
Vitaz, Vitomir (1958), Reka, 2008.

LITERATURA

Brgić, Ljubo: Rijeka u kulturno-umjetničkom nastojanju od oslobođenja do danas. *Rijeka* (ur. Jakša Ravlić). Zagreb : Matica Hrvatska, 1953, str. 601–604.
Bučić, Vesna, Angelika Hribar: Beležke o Amaliji Gorup, rukopis, 2008.
Bučić, Vesna: Josip Gorup pl. Slavinjski – med gospodarstvom, umetnostjo in družino. *Kronika*, 55, 2007, št. 1, str. 75–92.
Glavočić, Daina: *Gradbena dejavnost Josipa Gorupa pl. Slavinjskega na Reki ob koncu 19. stoletja*. Rokopis, 2009.
Ivančević, Nataša: Individualna stambena izgradnja. *Arhitektura historicizma u Rijeci 1845–1900*. Rijeka : Muzej moderne i suvremene umjetnosti (MMSU), 2001, str. 160–168.
Mirkovič, Marjana: Slovenci na Reki. *Slovenci na Hrvaškem – dediščina in sedanost* (ur. Katalin Munda Hirnök in Mojca Ravnik). Ljubljana : Slovensko etnološko društvo, 2006, str. 105–112.
Mirkovič, Marjana: Slovenska društva na Hrvaškem. *Kažipot*, 4, 2008, št. 43, str. 24.
Prima guida generale di Fiume per l'anno 1899. Fiume : Stabilimento Tipo-Litografico di Emidio Mohovich, 1899.
Smokvina, Miljenko: *Rijeka na povijesnim fotografijama i riječka fotografska kronologija*. Rijeka : Dušević i Kršovnik, 1997.